

Kirkehøjskolen: Om at oversætte bibelen 2020

Med Lektor em. Else Kragelund Holt

Husby Forsamlingshus 13. november 2021

1524 udkom den 1. autoriserede bibel på dansk

1992 udkom sidste autoriserede udgave.

Bibelen 2020 – er en ikke-autoriseret, men folkelig udgave

Else Holt er lektor em. i Teologi: Gl. Testamente , Århus Universitet.

Kan man hælde gammel vin på nye flasker?

Det er en omvendning af det bibelske spørgsmål om at hælde gammel vin på nye lædersække, men det passer godt på den situation, at man vil oversætte de gamle tekster til nutidens sprog. Forstår vi det samme, som den gang det blev skrevet, når der oversættes til nudansk?

Hvad forstår vi at der kan være problemet med at hælde ny vin på gamle flasker? Det kræver at vi ved bare lidt om det gamle Grækenland og vinfremstilling og opbevaring i lædersække. Gamle sække, der kunne blive hårde og svære at have med at gøre. Men hvis man skal lave det om – i oversættelsen - hvad sker der så?

Hvorfor skal man læse i bibelen?

Martin Luther sagde:

”Hvad engen er for koen og
huset er for mennesket og
reden for fuglen,
floden for fisken, og
klippen for pindsvinet
det er den hellige skrift for sjælen.”

Det er med andre ord for at man skal kunne leve godt!

Glæde, taknemmelighed, sorg, fortvivlelse – alle livets tilskikkelser – alt det, der sker i livet, det findes i bibelen. Ord til at udtrykke sig selv, og tilsagn om, at der er noget, der er større end en selv

– et sted, hvor man kan læsse sin vrede af, hente glæde, trøst. – Når tingene bliver for store – og man har brug for at dele dem.

I Bibelen er der ORD – som lægger sig tilrette for én, *hvis man kender dem!*

Det er TROENS SVAR på hvorfor man skal læse bibelen. Det er for troens skyld.

Verdenslitteraturen, film osv. bygger også på bibelens fortællinger.

Aktuelt MIDNIGHTS MASS [en ny amerikanske miniserie udsendt 2021 på Netflix; se:

[https://en.wikipedia.org/wiki/Midnight_Mass_\(miniseries\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Midnight_Mass_(miniseries))] – er en fortælling om et lille lukket samfund hvortil der kommer en kariatatisk præst. Der er en from kvinde, som ikke kan styre sin fromhed og der sker en masse overnaturlig dramatik. Alt det bygger på fejlfortolkninger af bibelens fortællinger. De mennesker kender ikke fortolkningens kunst, og ved ikke, hvad det er vi har med at gøre, når vi læser/arbejder med bibelen.

Bibelen kan ikke læses 1:1 som anvisninger på hvordan man skal leve.

Der findes et gammelt udtryk, som dækker, hvad det drejer sig om: AT ANNAMME – hvad der er meningen. Hvordan må det her *forstås i min sammenhæng*.

Hvorfor skal man læse?

Hvorfor skal der oversættes?

Kristendommen er en OVERSÆTTELSERELIGION. Vi skal hele tiden arbejde med at forstå.

For at forstå må vi læse i et sprog, vi kan forstå. I et for os forståeligt dansk.

Da man påbegyndte arbejdet med en ny oversættelse gjorde man sig klart, hvem der er målgruppen, hvilken læser ser man foran sig – og forsøger man at få i tale.

Målgruppen for den ny bibeloversættelse var Patrick fra Herning på 15-år. [til sammenligning er målgruppen her ved Kirkehøjskolens foredrag 65+ -].

I ”gamle dage” [i vor ungdom] var den version vi kendte til af Gamle Testamente oversat i 1931, og med andre oversættelsesidealer end i 2020. Det er det sprog mange har været vant til.

Luther siger om oversættelse:

”Man skal oversætte til det sprog som konen taler i køkkeneet, mændene på markedet, og drengen på gaden. Dagligdags. Bibelen skal formidle den inkarnerede Kristus. Det jordbundnes sprog.”

Bo Christian Holm: På den måde hænger Luthers sprogforståelse sammen med ”Kristus-som-helt-almindeligt-menneske”, – at fortælle om det højeste gennem det laveste. Sermo humilis. (Bo Christian Holm i efterord til nyoversættelsen af Salmernes Bog: ”TAK” s. 294-5).

Luthers bibeloversættelse er jordbunden og forståelig for menigmand.

Sidste gang der blev oversat var i 1980-1990'erne (autorisation 1992)! Der sker noget med sproget og med forståelsen af, hvad der er brug for.

Om den tekniske side af arbejdet med at oversætte:

Man kan tænke forskelligt om oversættelse.

- 1) Det handler om, at være *så tæt på originalsproget* (så man – i princippet - kan oversætte tilbage igen) – det er at være orienteret mod det oprindelige SPROG: KILDESPROGSORIENTERING
- 2) Man kan *have opmærksomhed imod læseren*, som skal tage imod og forstå værket i sin aktuelle nutid: MÅLSPROGSORIENTERING – man tager højde for, hvem man henvender sig til.

Man skal oversætte mening for mening, så man får ”meningen” med, uden at man går for tæt på kildesproget –

Horats (65f – 8. e Kr.)

Hieronymus: 347-420 e.Kr.) oversætter bibelen til Latin: VULGATA. Gl. Testamente fra Hebraisk.

En holdning til oversættelse kan være, at man skal oversætte ”ord for ord”, da det er GUDS ORD og der må ikke gå noget tabt. Hvis man ikke kan grundsproget kan det være nyttigt – men hvis man skal forstå meningen / indholdet er det bedre at oversættelsen ligger nærmere målsproget (den der skal læse/lytte/modtage).

Birgitte Stoklund Larsen (tidligere generalsekretær for bibelselskabet / Bibeloversættelsen): ”Enten lader oversætteren forfatteren i fred og bevæger læseren nærmere – eller også lader oversætteren læseren i fred og bringer forfatterne til læseren”.

Hvor finder man det rigtige niveau når man skal oversætte bibelen?

Man starter med at gøre sig overvejelser om: HVEM ER LÆSEREN?

Sproget i GT på nudansk skal være stærkt nok til *at klare udstrakt brug*.

Oprindeligt blev de bibelske tekster lært udenad og bragt fra mund til mund. Derfor er det også vigtigt at teksten egner sig til at blive læst højt: 2-3 korte sætninger er bedre end lange.

At oversætte til *mund-ret* sprog (talesprogsnært?) – er noget andet end at oversætte til *street-language*.

Slang-sprog ændrer sig hurtigt og brugen af det vil hurtigt kunne gøre oversættelsen uaktuel.

For 30-40 år siden var der et yndet udtryk: ”Bred ymer” – og et udtryk som at ”gå agurk” – .

Det er udtryk, der er hurtige og hurtigt forældes.

Mund-ret betyder at sproget flyder – og sætningerne ikke er for lange.

Mål-personen var som nævnt Patrick fra Herning, 14 år. Han er ikke bekendt med det bibelske sprog – og måske skal han alligevel konfirmeres, eller se en film om Kong David.

Dvs. det er ikke *en børnebibel*, men den bibelske tekst for nye læsere, som formidles.

SALMERNES BOG – er det mon sandsynligt, at Patrick på 14 år vil kaste sig over Salmerne? Nej – og derfor er målgruppen større: Hvem er så målgruppen?

Det er også Patricks mor, Jeanette. Hun er SOSU-ASSISTENT , og sidder sammen med et ældre menneske, som ikke selv kan læse. Det kan være svært at tale sammen, når de ikke kan svare, så er det en god ide at læse op. Patricks mor, Jeanette, blev balancen, når man kom til de poetiske dele af teksterne.

HVAD GJORDE VI SÅ?

I 2007 udkom DEN NY AFTALE (Testamente betyder aftale/kontrakt NT = NY AFTALE/KONTRAKT)

Med den ny oversættelse blev ”Paulus Breve” til at læse højt/ læse op. Mere forståeligt.

NY AFTALE er solgt i mange oplag.

2012 – begyndte arbejdet på at oversætte den GAMLE AFTALE.

2014 udkom 1. Mosebog (under titlen: **BEGYNDELSEN**) og Prædikerens bog (under titlen: **TÆNKEREN**), prædikerens bog er en filosofisk bog, der tænker over livet.

Det vakte opsigt med de spoglige nydannelser.

FRIHEDSKAMPEN.

UNDERTRYKKERENS BY. (Josvas Bog, Daniel Bog, Jonas´ Bog)

I 2017, hvor man fejrede Reformationsjubilæet udkom SALMERNES BOG i nyoversættelse og under titlen: ”**TAK**”

JOBS BOG (ny titel: ”**Din egen skyld**”)

2019 udsendtes: **Sange til Kærligheden** (oversættelse af Højsangen & kærligheden højsang + 3 essay)

20 marts 2020: Så kom:

C O R O N A

I de uger hvor biskop Peter Skov-Jakobsen fra Frue Kirke i København har morgenandagten på DR2 læser han højt af Bibelen 2020. Ellers kræver det et en aftale mellem præst og menighedsråd og biskop, hvis man skal bruge den ny udgave i kirkerne.

OM OVERSÆTTELSESARBEJDET

Hvordan får man det til at hænge sammen?

Man hyrer nogen, der er gode til Hebraisk: universitetsfolk og præster.

Oversættelse fra hebraisk til dansk sker med noter for de sproglige valg.

Målet er, at man skal som læser føle sig tryk og godt tilpas. – Hvad der ligger bag er oversætterens opgave.

Efter at teksten på den måde var omsat til dansk, blev den sendt til en "SPROGVASKER", som er en person, som kunne gøre den videnskabelige oversættelse til nudansk mund-ret sprog. (Journalister, forfattere – bl.a. Ida Jessen! – Sprogbemestrere). Man var i dialog over e-mails – og derpå møde med redaktør fra Bibelselskabet.

Arbejde sig igennem 150 salmer. Arbejde uden manual – det var berigende, at skulle forklare til personer, der ikke var bibelforskere, hvad der er kernen. Og hvor der er flere kerner, da at træffe et valg.

Derpå sendes til en anden teologisk læser.

Og læsegrupper: Man inviterede læsegrupper, f.eks. i forbindelse med Ruths Bog (kort). 800 grupper var involverede.

Da man oversatte "Den Ny Aftale" blev den gennemgået ift. de steder, hvor det ny testamente låner fra det gamle.

SPROGLIGE UDFORDRINGER ved ny-oversættelse:

SALME 150 sammenligning

GT 1992 Salme 150	Bibelen 2020
Halleluja. Lovpris Gud i hans helligdom, lovpris ham i hans mægtige himmelhvæ- ving! Lovpris ham for hans vælde, lovpris ham for hans storhed! Lovpris ham med hornets klang, lovpris ham med harpe og citer, lovpris ham med pauker og dans, lovpris ham med strengespil og fløjter, lovpris ham med klingende cymbler, lovpris ham med rungende cymbler! Alt, hvad der ånder, skal lovprise Herren. Halleluja.	<i>Halleluja.</i> Syng om Gud i hans himmel, syng om hans mægtige himmel. Syng om hans kraft, syng om hans storhed. Få hornet til at brøle, spil lut og harpe for ham. Trom for ham, dans for ham, spil harpe og fløjte. Få bækkenerne til at synge. Slå bækkenerne sammen! Alle levende skal synge om Gud. Halleluja

Kommentar:

"Halleluja" – består af "Hallelu" = Lovpris & "ja" = Jahve => Lovpris Jahve.

LOVPRISE – oversættes med: SYNGE. Det er et valg.

Hvad betyder LOVPRIS? Hvis man spørger Patrick, vil han måske associere til: Hvad koster det?

ER det Lav-pris? Har det noget med loven at gøre. Har det noget med LOVE- at gøre (kærlighed)

Opgaven var at finde et andet ord for LOVPRIS.

Drøftelser, overvejelser førte til valget af ordet: SYNG. + genkendelse af instrumenter.

Citer og Cympler formodes ikke at være kendte instrumenter.

Herbraisk instrument: UTH.

NAVNE OG STEDER.

(Beslutning om at sted- og personnavne ikke laves om)

Israel: Hvad er det?

1. Landet som det var – Nord- og Sydriget (Før Kristus)
2. Navnet på Jakob efter hans kamp mod Gud
3. Staten Israel

Første mosebog 1. 26-28

GT 1992	Bibelen 202
<p>Gud sagde: »Lad os skabe mennesker i vort billede, så de ligner os!</p> <p>De skal herske over havets fisk, himlens fugle, kvæget, alle de vilde dyr og alle krybdyr, der kryber på jorden.«</p> <p>Gud skabte mennesket i sit billede; i Guds billede skabte han det, som mand og kvinde skabte han dem.</p> <p>Og Gud velsignede dem og sagde til dem: »Bliv frugtbare og talrige, opfyld jorden, og underlæg jer den; hersk over havets fisk, himlens fugle og alle dyr, der rører sig på jorden!«</p>	<p>Gud formede hver enkelt dyreart på jorden , og han syntes godt om dem.</p> <p>Gud sagde til sig selv: ”Lad os nu forme mennesket. Det skal ligne os, så det kan tage ansvar for fiskene i havet, fuglene i luften og dyrene på jorden.”</p> <p>Og Gud formede mennesket, så det lignede ham. Han skabte mennesket som mand og kvinde og velsignede dem, så de ville få mange børn og et langt liv.</p> <p>Han sagde til dem: ”Få børn, og blev så mange, så I kan fylde hele jorden og tage ansvar for fiskene i havet, fuglene i luften og alle dyrene på jorden.</p>

Gud siger: Lad OS. – altså flertal. Spørgsmålet er: ER der flere? ”Lad os forme mennesket”

Flertal som når Dronningen siger ”vi”: Pluralis Majestætis?

Taler til de væsener som er i himlen som ham. – De er ikke involverede i skaberværket.

GUD SIGER TIL SIG SELV: Lad OS! (Ligesom når man snakker med sig selv om, hvad man skal have at spise)

Lad OS lave nogle mennesker: – Ikke højstemt. I Kap. 2 former Gud ud af ler.

”Mennesket skal herske” overfor ”mennesket skal tage ansvar” – VI ER BLEVET KLOGERE SIDEN 1992 på hvad magt er. Hvad ansvar er. Hele bekymringen for skaberværkets overlevelse er kommet ind. Dengang var verden fyldt med tjørn og tidsel. Den kamp er vundet for længst. Nu er det verden der kæmper.

Hvad ligger der i begrebet HERSKE over naturen? Ved at vise omsorg. Den gode hersker er den, der tager ansvar. Det er – helt enkelt - forskellen på dikatorer og demokratiske ledere.

VELSIGNE: – Betydningen i Gamle Testamente = når man lever under Guds Velsignelse går det godt: Regnen falder på det rigtige tidspunkt, køerne får kalve, fårene lam, kvinderne børn, man selv bliver 70 og ser børnebørnene løbe og lege på gaden = DET GODE LIV.

.... Forsøg på at indsætte ord som livskraft, livsstyrke.... Ordet VELSIGNELSE ...

SALMERNES BOG 103, 8-10

Store eller små ord.

1992	Bibelen 2020
Herren er barmhjertig og nådig, sen til vrede og rig på troskab. Han anklager ikke for evigt og vredes ikke for altid; han gengælder os ikke vore synder og lønner os ikke efter vor skyld.	Gud er overbærende og god han er tålmodig, han overøser os med kærlighed og sandhed, hans anklager varer ikke ved, han dyrker ikke sin vrede, han straffer os ikke , som vi fortjener, han straffer os ike for vores svigt

I 1992-udgaven: Hvordan skal man oversætte ord som BARMHJERTIG og NÅDIG => i den nye udgave blev det til OVERBÆRENDE OG GOD

Formuleringen at ”Herren er SEN TIL VREDE” bliver oversat med ”Gud er TÅLMODIG”

P a u s e

OM at oversætte billedsprog

Hvad blev der af fårene?

Gl. Testamente er skrevet flere århundreder før Jesus. Forfatterne ved ikke noget om Jesus. Det er ikke en naturvidenskabelig fremsmtilling – men en fremstilling af forholdet mellem GUD OG MENNESKER.

Johannes Evangeliet: I BEGYNDELSNE VAR ORDET OG ORDET VAR GUD.

– Her trækker han på 1. Mosebog. Når Kristus er Gud, var han også med ved jordens skabelse, men kun i kristen tilbageskuen giver det mening.

GUD – KAOS – URDYB

Buldrende tomhed.

Total kaos. I Det Gamle Testamente hesker der total KAOS og i det kaos rydder GUD op.

Gud inddrager ikke Kaos, men rydder op i det.

Så blev der plads til, at vi kan være der: Der bliver noget at leve af, og nogen at leve med.

HVORDAN OVERSÆTTER MAN BILLEDSPROG.

Det er sagt: ”At oversætte poesi er som at gå på line, med fødderne bundet.”

At oversætte fortællinger er en ting, men at oversætte poesi er noget ganske andet. I de gamle latinbøger hed det om forskellen: ”Jeg er skriver – ikke poet”.

Man kan ikke oversætte til rimede vers – men bevare billedsprog – for det er en del af den måde man laver poesi på. Billedsprog bygger på erkendelsen af, ”at forstå det kræver begreber”.

”Min elskede er en rose” Hvad nu hvis man ikke ved hvad en rose er?

Det er **KOGNITIV METAFORTEORI**.

Salmernes Bog salme 74 vers 1

1992	Bibelen 2020
Hvorfor har du forstødt os for evigt, Gud, hvorfor flammer din vrede op mod de får, du vogter?	Gud, hvorfor afviser du os? Hvorfor er du vred på os, os som du skal passe på?

Der bliver spurgt direkte til Gud: Hvorfor har du fuldstændig forstødt og forkastet os, hvorfor flammer din vrede op mod de får du er hyrde for?

Gud hvorfor afviser du os? Hvorfor er du vred på os, os som du skal passe på. (Fordobling)

Salmernes bog: salme 79 vers 13

1992	2020
Vi er dit folk og de får, du vogter, vi vil takke dig til evig tid, i slægt efter slægt vil vi forkynde din pris.	Men vi er dit folk, os, du passer på, vi vil takke dig til evig tid, i slægtled efter slægtled vil vi synge for dig.

Et forslag til oversættelse var:

Men vi er dit folk, de får du vogter, vi vil takke dig for evigt i generation efter generation vil vi takke dig.

Efter ”sprogvaskningen” blev det til:

Men vi er dit folk, som du passer på, vi vil takke dig til evig tid, i slægtled efter slægtled vil vi synge for dig

Sl 80,1

1992	2020
Lyt, Israels hyrde, du, der fører Josef som en hjord.	Hør os, Gud, Du som tager dig af os

Forslag: Israels hyrde, hør os. du som fører Josefs stamme blev til:

Hør os GUD – du som tager dig af os. [På den måde blve der fokus på at DET ER MIG, som GUD tager sig af]

Salme 77 vers 21

1992	2020
Du førte dit folk som en fåreflok ved Moses' og Arons hånd.	Med Moses og Aron til hjælp førte du dit folk som en fåreflok.

ER HERREN SÅ STADIG MIN HYRDE Salme 23

1992	2020
<p>Herren er min hyrde, jeg lider ingen nød, han lader mig ligge i grønne enge, han leder mig til det stille vand. Han giver mig kraft på ny, han leder mig ad rette stier for sit navns skyld.</p> <p>Selv om jeg går i mørkets dal, frygter jeg intet ondt, for du er hos mig, din stok og din stav er min trøst.</p> <p>Du dækker bord for mig for øjnene af mine fjender. Du salver mit hoved med olie, mit bæger er fyldt til overflod. Godhed og troskab følger mig, så længe jeg lever, og jeg skal bo i Herrens hus alle mine dage.</p>	<p>Herren er min hyrde, jeg savner ingenting. Han lader mig ligge i den grønne eng Han fører mig til det stille vand. Han giver mig mod og viser mig vej, den rette vej.</p> <p>Selv om jeg går i dødsskyggens dal, frygter jeg ingenting, for du er med mig du er min hyrde, du gør mig tryg.</p> <p>Du dækker bord til mig mens mine fjender må se på. Du fylder mit bæger til randen, du stryger min pande med olie. Gud viser mig sin godhed, han er trofast imod mig, så længe jeg lever, jeg skal bo i Guds hus alle mine dage</p>

Herren er altså stadig min hyrde:

- Teksten er klar om hvad hyrden gør: Tager sig af fårene, sørger for dem, sørger for at de får græs og hvile.

- Forældregenerationerne kender det begreb – også den yngre generation (de ser film; Patrick kender det fra film) man kan bevare traditionen.

Præster siger: ”Din stok og din stav” er min trøst = Du gør mig tryk

Valget af ordet ”Dødsskyggen” i stedet for ”Mørke” er i uoverensstemmelse med hebraisk – et sprog der genopliver århundreders oversættelse, som har resonans hos Ingemann og som gør det forståeligt hvor vigtigt det er.

HVAD SÅ MED DUERNE, GEDERNE OG FÅRENE? Billedsproget i Højsangen

(Velsignelser – Oversættelserne er sket i samarbejde med digteren Caroline Albertine Minor.) =

Højsangen: Intet folk, ingen kriser, ingen Gud, ingen præster, ingen fædre – intet af det vi plejer at forbinde med Bibelen og Gamle Testamente. Der er kun et ungt forelsket par (16-17 år).

Fantastisk Billedsprog - fra kap. 4: Der er foretaget en fortolkende oversættelse.....

2 BETÆNDTE SPØRGSMÅL når man skal oversætte til en nu-dansk kontekst

”Israel” og ”sort” (hudfarve)

Israel - især et problem i NT men også et eksempel hentet i GT.

Forsøge at undgå at forveksle det jødiske samfund med statens Israel.

Israel er navnet på Gudsforlket, og det må ikke forveksles med staten Israel.... Hellere afvige ordet end fra meningen

Højsangen kapitel 1, vers 5

Kan man skrive sort? – Hun er sort fordi hun er solbrændt.

Spørgsmål:

Bibelen 2020 og Gudstjenesten, hvorfor bruges den ikke?

Svar:

Oversættelsen er IKKE lavet med henblik på at erstatte den autoriserede udgave fra 1992, hvori der indgår centrale begreber som: Barmhjertighed, nåde, tro, skyld osv... Oversættelsen er et supplement til den autoriserede oversættelse. Og dette gav også en frihed i oversættelsen.

PAULUS' BREVE er blevet lettere at forstå og tilegne sig i det mere mundrette sprog, men når man skal oversætte er det vigtigt, at vælge med skønsomhed, hvor man bevarer de kære steder og samtidig får fornyelse.

At læse den nye oversættelse gør (forhåbentlig) at man får øjnene op for, at noget kan være anderledes.

Storm P. har en flue der lyder: "Den er så godt oversat, at hvis den blev oversat ville man ikke tro, at den var oversat."

Målet var som sagt, at oversætte til nutidssprog.

Spørgsmål:

Hvorfor ikke Authorisation?

Svar:

Formålet var et andet, nemlig at fjerne højtideligheden og oversætte til dagligsprog.

I Danmark er der tradition for kun at have en bibel. I andre lande kan man sagtens have flere bibe-
ler med forskellige versioner (oversættelser).

Anne Sophie Seidelin – oversættelse af Ny Testamente som forsøgte at formilde bedre end 58-
oversættelsen. Det var i 70'erne. Det skabte en stor interesse.

Referat jensh